

The Purpose-Specific Structure of Decree on State Aids for Investments: A Comparison of Regions Classified as Socioeconomic Development Level via COPRAS Method

Esra Doğan^a,

^a Eskişehir Osmangazi University, Turkey, edogan@ogu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-9886-4186> 10.47103/bilturk.937305

ARTICLE INFO

Research Article

2021, Vol. 3(3), 133-149

e-ISSN 2667-5927

Article History:

Received: 15.05.2021

Accepted: 19.07.2021

Available Online: 25.07.2021

JEL Code: C44, P45, Z13

Keywords: COPRAS method, fiscal incentives, socio economic development level, state aids for investment, investment incentive system.

Anahtar Kelimeler: COPRAS yöntemi, mali teşvik, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi, yatırımlarda devlet yardımları, yatırım teşvik sistemi.

The Purpose-Specific Structure of Decree on State Aids for Investments: A Comparison of Regions Classified as Socioeconomic Development Level via COPRAS Method

Abstract

With the Decree No. 15199 on State Aids for Investments, which entered into force in 2009, the investment incentive system was provided with a legal basis based on categorization, which was created on the basis of different purposes included in the development plans. This decree, unlike the previous regulations, has a context that is organized according to specific purposes. In this study, it is aimed to comparatively reveal the realization level of the structure of the Decree on State Aids for Investments, which is formed in line with the prioritized objectives, on the basis of socio-economic regions. In this direction, using the investment incentive data set and socioeconomic development level data for six regions for the period of 2009-2018, the usage levels of the types of incentives by regions were compared with COPRAS, which is a multi-criteria decision-making method. As a result, it was concluded that the ranking of the regions is as follows the third, the second, the first, the fourth, the fifth and the sixth, respectively, for using of incentives according to the the purpose of the decree. Thus, it has been determined that the realization level of the decree is higher in regions with a good socio-economic development level compared to other regions.

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın Amaç Spesifik Yapısı: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeyine göre Bölgeler Bazında COPRAS Yöntemi ile Karşılaştırma

Öz

2009 yılında yürürlüğe giren 15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yatırım teşvik sistemine, kalkınma planlarında yer alan farklı amaçlar temelinde oluşturulan kategorizasyon esaslı yasal bir zemin sağlanmıştır. Bu karar önceki düzenlemelerden farklı olarak, yapısı itibariyle belirli amaçlara göre düzenlenmiş bir bağlama sahiptir. Bu çalışmada da Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın önceliklendirilmiş amaçlar doğrultusunda oluşturulan yapısının uygulamada gerçekleşme düzeyini sosyo-ekonomik bölgeler bazında karşılaştırmalı olarak ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda altı bölge için, 2009-2018 dönemi yatırım teşvik veri seti ve sosyoekonomik gelişmişlik düzeyi verileri kullanılarak bölgeler itibariyle teşvik türlerinin kullanım düzeyleri, çok kriterli karar verme yöntemi olan COPRAS ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuçta kararın amacına uygun teşvik kullanımında üçüncü bölge ilk sırada yer alırken; sırasıyla ikinci, birinci, dördüncü, beşinci ve altıncı bölgelerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi iyi olan bölgelerde, kararın gerçekleşme düzeyinin diğer bölgelere göre yüksek olduğu saptanmıştır.

To cite this document: Doğan, E. (2021). The Purpose-Specific Structure of Decree on State Aids for Investments: A Comparison of Regions Classified as Socioeconomic Development Level via COPRAS Method, BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 3 (3), 133-149. . 10.47103/bilturk.937305.

1. Giriş

Türkiye’de teşvik sisteminin gelişimi ülkenin kuruluşundan itibaren ekonomi politikalarında ortaya çıkan değişim ve dönüşümler ile bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. Bu kapsamda Keynesyen refah ekonomilerinin uygulandığı süreçte maliye politikaları müdahaleci nitelikte iken, Keynesyen refah ekonomilerinin yerini para politikalarına bırakmasıyla maliye politikalarının müdahalecilik rolünde de kısıtlama ortaya çıkmıştır. Bu süreçte aktif maliye politikaları yerini düzenleyici maliye politikalarına bırakmıştır. Böylelikle yatırımlar başta olmak üzere diğer harcama kalemlerinde de, devlet harcamayı doğrudan yapmak yerine piyasa aktörleri tarafından söz konusu harcamaların yapılmasını destekleyen konumuna geçmiştir. Bu konjonktürde de mali teşvikler, devletin temel maliye politikası aracı haline gelmiştir.

Mali teşvikler literatürde farklı şekillerde kategorize edilmekle birlikte, gerek kalkınma planlarındaki plan ve hedefler gerekse Türkiye’nin gelişmekte olan ülkeler grubunda yer alması, Türkiye’deki bölgeler ve sektörler arası dengesizlikler göz önünde bulundurulduğunda, yatırımlara yönelik teşviklerin Türkiye ekonomisi açısından önemli kalkınma aracı olduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda da Türkiye’de yatırımların desteklenmesine yönelik 1913 Teşvik-i Sanayi Kanuna kadar uzanan, özel sektör ağırlıklı kalkınma modelinin benimsenerek, özel sektör yatırımlarının teşvik edilmesi şeklindeki karar ile 1923 Birinci İzmir İktisat Kongresi ile devam eden tarihsel bir süreç bulunmaktadır. Bu süreçte yatırım teşviklerine yönelik uygulamaların sistemli bir hal alması ise planlı kalkınma dönemine geçiş ile başlamıştır (Ersan ve Buyrukoğlu, 2015, s:36). Planlı kalkınma dönemi ile birlikte Yatırım Teşvik Sistemi dahilinde dönemsel hedef ve planlar doğrultusunda pek çok farklı amaç dahilinde düzenlemeler yapılmıştır. Bu kapsamda özellikle 1980 sonrasında dış ticaret stratejilerinin değiştirilmesiyle teşvik sisteminde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir. Yatırımlara yönelik olarak ise ağırlıklı olarak sektörel farklılık temelinde oluşturulan yapı, 4 Nisan 1995 Tarih ve 22248 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan Yatırımlarda Devlet Yardımları ile ilgili 95/2 Sayılı Tebliğ ve 2004 yılında yürürlüğe giren 5084 sayılı “Yatırımların ve İstihdamın Teşviki ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile yerini bölgesel farklılık esasına bırakmıştır (Eser, 2011, s:132). 2009 yılında yürürlüğe giren 15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ise geçmiş dönemdeki bu kararların önceliklerini kapsayacak ve çeşitlendirecek bir amaç ile oluşturulmuştur. Bu doğrultuda planlı kalkınma dönemi ile sistematik hale gelen Yatırım Teşvik Sistemi, 2009 yılı itibarıyla de farklı öncelikleri bütünleştirecek bir hale dönüşmüştür.

Bu çalışma kapsamında da Yatırım Teşvik Sisteminin 2009 yılı itibarıyla benimsediği farklı önceliklerden oluşan yapının, uygulamadaki gerçekleşme düzeyinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye’de yatırım teşvik sistemi ile ilgili literatür incelendiğinde ampirik çalışmaların sınırlı düzeyde bulunduğu görülmektedir. Literatürdeki ampirik çalışmaların bir kısmında (Akan ve Arslan, 2008; Ay, 2005; Erden ve Karaçay-Çakmak, 2005; Karaçay-Çakmak ve Erden, 2004)

yatırım teşviklerinin yatırım ve istihdam temelli makro ekonomik politikalar bağlamında ele alındığı görülmektedir. Son dönem yapılan çalışmalarda ise yatırım teşviklerinin mekânsal bağlamı incelenmiştir. Buna göre gerek Tezel (2014) tarafından 1980-2010 dönemi için gerekse Üzümcü vd. (2018) tarafından 2010-2017 dönemi için teşviklerin mekânsal dağılımının incelendiği çalışmalarda, teşviklerin dağılımının farklılık gösterdiği ve gelişmiş bölgelerin teşviklerden daha çok yararlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar bütün teşvik türlerinin tamamını kapsamakla birlikte, özellikle bölgesel dengesizliklerin giderilmesi doğrultusunda oluşturulan bölgesel yatırımlara yönelik teşviklerin 2009-2017 dönemi için mekânsal temelli analiz ile incelendiği Doğan (2018) tarafından yapılan çalışma ile de benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Teşviklerin dağılımının incelendiği bu çalışmalardan farklı olarak Yavan (2012) tarafından yapılan çalışmada ise teşviklerin dağılımını belirleyen faktörler incelenmiştir. Türkiye’de iller bazında 2001-2008 dönemine ilişkin yapılan inceleme ile teşviklerin dağılımında ekonomik faktörlerin (gelir düzeyi, sanayi yatırımlarının seviyesi, dış ticarete açıklık derecesi) yanı sıra politik, küresel ve kurumsal faktörlerin (politik güç, iktidar partisinin ideolojisi ve kalkınmada öncelikli yöre statüsüne sahiplik) belirleyici olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde yapılan çalışmalardan hareketle bu çalışmanın amacı da göz önünde bulundurulduğunda, Yatırım Teşvik Sisteminin 2009 yılında Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile geçirdiği dönüşümün etkisinin mekânsal bazda ortaya koyulması ile literatüre katkı sağlanması planlanmaktadır. Bu doğrultuda yatırımların mekânsal temelli dağılımının ötesine geçilerek, bu dağılımların teşvik türleri itibariyle içeriği de incelenmektedir. Böylelikle söz konusu mekânsal dağılım aracılığıyla, 2009/15199 sayılı kararın oluşturduğu dönüşümün etkisi çok kriterli karar verme yöntemi kullanılarak mekânsal bazda değerlendirilmektedir. Bu kapsamda ilk olarak Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar’ın genel yapısının ortaya koyulmasına yönelik bir değerlendirme yapılmaktadır. Yapılan bu değerlendirmeden hareketle 2009-2018 dönemi itibariyle Türkiye’deki sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre altı bölgenin karşılaştırmalı olarak incelenmesine imkan tanıyan ampirik değerlendirme sunulmaktadır.

2. Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karara Yönelik Değerlendirme

Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar, Türkiye’deki yatırım teşvik sisteminin yapısındaki dönüşümü ortaya koyan temel düzenleme niteliğindedir. Bu düzenleme ile yatırım teşvik sisteminin yapısı bütünüyle amaç spesifik bir yapıya dönüşmüştür. Buna göre karar öncesi dönemde, yatırım teşvik sistemi kalkınmada öncelikli yörelerin desteklenmesi şeklinde bölgesel nitelikli, teknolojik gelişim ve araştırma geliştirmenin desteklenmesi şeklinde ise inovasyon nitelikli kalkınma

planlarındaki hedef ve politikalar ile uyumlu belirli amaçları kapsamıştır. Teşvik sistemi kapsamında da söz konusu amaçlara yönelik bağımsız yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. Bu durum ise teşvik sisteminde birçok düzenlemenin oluşumuna ve mevcut düzenlemelerde de sürekli güncellenme ve değişiklik ihtiyacına yol açmıştır.

2009 yılında yürürlüğe giren 15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yatırım teşvik sistemine, kalkınma planlarında yer alan farklı amaçlar temelinde oluşturulan kategorizasyon esaslı yasal bir zemin sağlanmıştır. Bu karar önceki düzenlemelerden farklı olarak, yapısı itibarıyla belirli amaçlara göre düzenlenmiş bir bağlama sahiptir. Dolayısıyla kararda, kalkınma planlarındaki farklı alanlardaki hedeflerin yatırım boyutları kategorize edilerek içerilmektedir. Buna bağlı olarak da kalkınma planlarındaki ilgili hedefler karar kapsamında her bir kategoriye ilişkin amaca dönüşmektedir. Nitekim bu durum “Bu Kararın amacı, Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedefler ile uluslararası anlaşmalara uygun olarak, tasarrufları katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirmek, üretimi ve istihdamı artırmak, yatırım eğiliminin devamlılığını ve sürdürülebilir kalkınmayı sağlamak, uluslararası rekabet gücünü artıracak teknoloji ve araştırma-geliştirme içeriği yüksek büyük ölçekli yatırımları özendirerek, doğrudan yabancı yatırımları artırmak, bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermek, çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerini desteklemektir” şeklindeki kararın birinci maddesinde de açıkça görülmektedir. Kararın amaç maddesi incelendiğinde, kalkınmaya yönelik genel nitelikli amaçların yanı sıra, teknoloji ve araştırma-geliştirmeye yönelik büyük ölçekli ve bölgesel gelişmişlik farklılıklarını gidermeye yönelik bölgesel yatırımlar şeklinde kategorize edilmiş iki temel amacın içerildiği görülmektedir. Böylelikle teşvik sistemi kapsamında 2009 yılı öncesindeki spesifik amaçlara ilişkin oluşturulan ayrı düzenlemeler yerine, 2009 yılı ile söz konusu spesifik amaçları da içeren bütünlüklü bir düzenleme yürürlüğe girmiştir.

2009/15199 sayılı karar, 2012 yılında 3305 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın yürürlüğe girmesi ile yürürlükten kaldırılmıştır. 2009/15199 sayılı karar ile aynı içeriğe sahip olan bu kararın temel farklılığı, amacın spesifik yapısındaki artıştır. Bu karar ile teşvik sistemi kapsamında bölgesel yatırımlar ile stratejik yatırımlar şeklinde iki spesifik yatırım bağlamı daha oluşturulmuştur. Bu doğrultuda kararın amacı “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel ve büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir” şeklinde güncellenmiştir. Kararda “asgari sabit yatırım tutarı üçmilyar Türk Lirasının üzerinde olan öncelikli yatırımlar” şeklinde tanımlanan stratejik yatırımlar, belirli sektörler itibarıyla

yurtiçinde üretim artışı sağlanması amacı doğrultusunda, bu karar ile teşvik sistemi kapsamına girmiştir. Bununla birlikte önceki kararda her ne kadar bölgesel dengesizliklerin giderilmesi amaç kapsamında yer alsa da, spesifik olarak bölgesel yatırımlar kategorisinin belirlenmesi de bu karar ile gerçekleşmiştir. Bölgesel teşvikler oluşum gerekçesi itibarıyla bölgesel ayırım esasına dayanmakla birlikte, bu ayırım sadece bölgesel teşvikler ile sınırlı kalmayarak diğer amaç spesifik teşvikler için de kriter niteliği kazanmıştır. Bu doğrultuda bölgesel teşviklerin uygulanmasına esas oluşturan ve diğer teşvikler için de kriter niteliğindeki bölgeler, kararın önemli bir unsuru haline gelmiştir.

Karar kapsamındaki bölge içeriği, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre Türkiye'deki 81 ilin sınıflandırılmasıyla oluşan altı kademenin karşılığıdır. Bu sınıflandırma ise bölgesel gelişme politikalarının izleme ve değerlendirme araçlarından birisi olarak öne çıkan Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (SEGE) Araştırmaları kapsamında yer almaktadır. Bu araştırmalardan sonuncusu SEGE-2017 raporu olmuştur. Raporda demografi, istihdam, eğitim, sağlık, rekabetçi ve yenilikçi kapasite, mali erişilebilirlik, yaşam kalitesi değişkenleri seklindeki sekiz ana kategori kapsamında toplam 52 değişken kullanılmıştır. Bu kapsamda oluşturulan sınıflandırma ile birinci kademe sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi en iyi olan illerden, altıncı kademe ise en kötü olan illerden oluşmaktadır. Bu sınıflandırmayı esas alan 2012/3305 sayılı Karar, destek unsurları itibarıyla incelendiğinde de söz konusu sınıflandırmanın önemi açıklıkla görülmektedir.

Tablo 1: 2012/3305 sayılı Karar Kapsamında Teşvik Türlerine göre Teşvik Unsurları

Teşvik Türleri	Teşvik Unsurları
Genel Teşvik Uygulamaları	a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası. c) Gelir vergisi stopajı desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği (tersanelerin gemi inşaa yatırımları için).
Bölgesel Teşvik Uygulamaları	a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) KDV istisnası. c) Vergi indirimini. ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsisi. e) Faiz desteği (3 üncü, 4 üncü, 5 inci ve 6 ncı bölgelerdeki yatırımlar için). f) Gelir vergisi stopajı desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Büyük Yatırımlar	Ölçekli	g) Sigorta primi desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). a) Gümrük vergisi muafiyeti. b) KDV istisnası. c) Vergi indirimi. ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsisi. e) Gelir vergisi stopajı desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). f) Sigorta primi desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). a) Gümrük vergisi muafiyeti b) KDV istisnası. c) Vergi indirimi.
Stratejik Yatırımlar		ç) Sigorta primi işveren hissesi desteği. d) Yatırım yeri tahsisi. e) Faiz desteği. f) KDV iadesi. g) Gelir vergisi stopajı desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için). ğ) Sigorta primi desteği (6 ncı bölgede gerçekleştirilecek yatırımlar için).

Karara göre destek unsuru bağlamında bölge ayrımı, dört teşvik uygulamasının tamamında bulunmaktadır. Bununla birlikte destek unsurları itibariyle bölge ayrımı, bölgesel teşvik uygulamaları ile büyük ölçekli yatırımlarda belirleyici bir niteliğe sahip ve önemli ölçüde benzerlik gösterirken, genel teşvik uygulamaları ile stratejik yatırımlar dahilinde bölge farkı temel belirleyen niteliğinde değildir. Bu kapsam dahilinde teşvik türleri arasında teşvik unsuru çeşitliliği, teşvik türü itibariyle en fazla stratejik yatırımlar kapsamında yer alırken, bölge itibariyle de en fazla altıncı bölgede bulunmaktadır. Ayrıca kararın ekleri incelendiğinde, teşvik unsurlarından yararlanabilmek için gerekli asgari yatırım tutarı ile yararlanma süreleri açısından da stratejik yatırımlar ile altıncı bölgenin daha avantajlı olduğu görülmektedir¹.

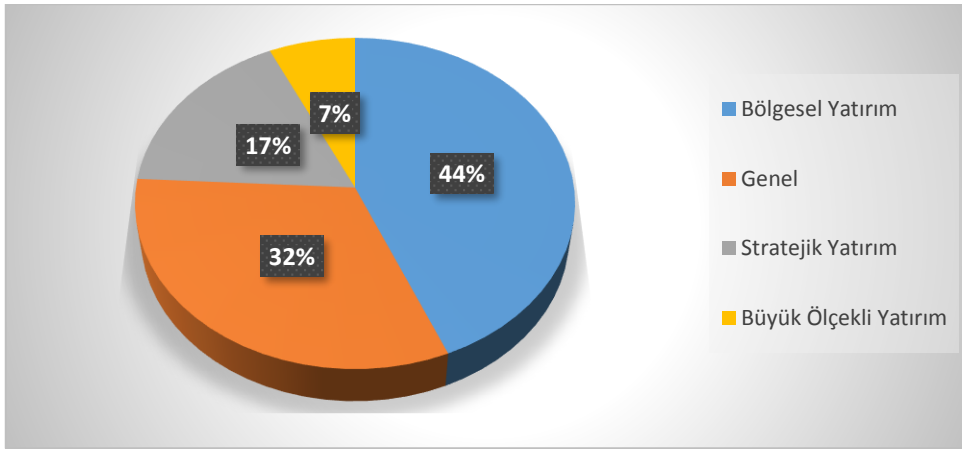
Diğer taraftan 2012/3305 sayılı kararda, yürürlüğe girdiği tarihten bu yana toplam 27 adet değişiklik yapılmıştır. Bu değişikliklerden 06.08.2019 tarih ve 1402 sayılı düzenleme ile kararın amacı değiştirilerek büyük ölçekli yatırımlar çıkarılmıştır. Böylelikle kararın amacı; “kalkınma planları ve yıllık programlarda öngörülen hedefler doğrultusunda tasarrufların katma değeri yüksek yatırımlara yönlendirilmesine, üretim ve istihdamın artırılmasına, uluslararası rekabet gücünü artıracak ve araştırma- geliştirme içeriği yüksek bölgesel yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesine, uluslararası doğrudan yatırımların artırılmasına, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılmasına, kümelenme ve çevre korumaya

¹ Detaylı bilgi için bakınız Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yatırım Teşvik Uygulamaları, Ocak 2021.

yönelik yatırımlar ile araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin desteklenmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir” şeklini almıştır. Karar bu haliyle amaç spesifik yapısını korusa da, spesifik teşvik türlerinden bir kategori azalmıştır.

Bu çerçevede Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile yatırım teşvik sisteminin yasal bağlamda bütüncül hale gelen amaç spesifik yapısı, kararın geçirdiği düzenlemelere rağmen önemli ölçüde korunmuştur. Bununla birlikte yasal bağlamda oluşturulan amaç spesifik yapının, pratikte gerçekleşme düzeyi incelendiğinde ise bölge ayrımı yapılmaksızın ülke geneline ilişkin toplam veriler itibariyle büyük ölçüde gerçekleştiği görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1: Yatırım Teşvik Sistemi dahilinde Yapılan Yatırımların Teşvik Türleri itibariyle Oransal Dağılımı (2009-2018)

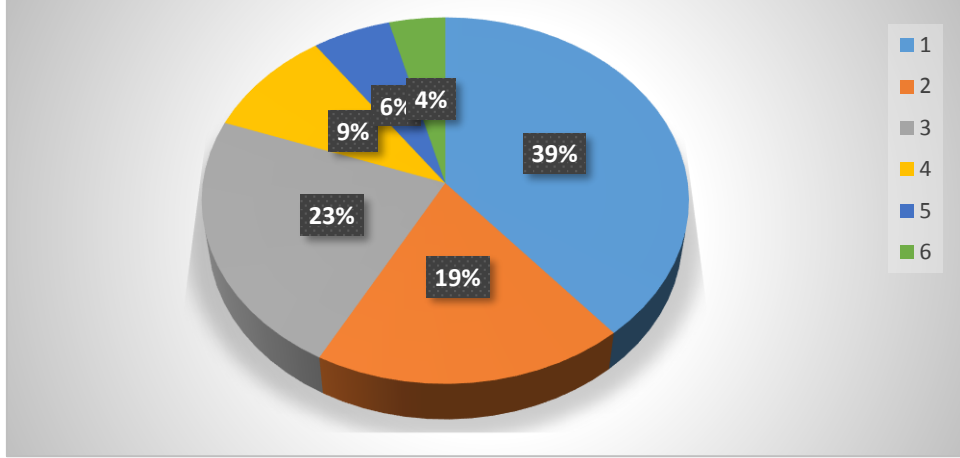

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yatırım Teşvik veri seti istatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Kararın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren (2009 yılı) karardan büyük ölçekli yatırımların çıkarıldığı yıla kadar olan (2019 yılı) veriler incelendiğinde, yatırım teşvik sistemi dahilinde yapılan yatırımların dağılımının teşvik türleri itibariyle dengeli olmadığı söylenebilir. Bölgesel teşviklerin oranı (%44) diğerlerine göre belirgin ölçüde yüksek iken, stratejik yatırımlar ile büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvikler kapsamında yapılan toplam yatırım tutarı (%24) oldukça düşüktür. Bununla birlikte kararın amaç spesifik yapısının dışında yer alan genel teşvik uygulamalarının oranı (%32) ise oldukça yüksektir. Her ne kadar kararın dördüncü maddesinin altıncı fıkrası ile bölgesel teşvik uygulamaları, büyük ölçekli yatırımlar, stratejik yatırımlar kapsamında yer alabilecek yatırımların, talep edilmesi halinde genel teşvik uygulamaları kapsamında yer almasına imkan tanınsa da, Tablo 1 kapsamında sunulan teşvik unsurları göz önünde bulundurulduğunda, genel teşvik uygulamaları oranının yüksekliğinde bu tercihin etkisinin belirgin olmadığı düşünülmektedir.

Diğer taraftan Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar kapsamında önemli bir diğer husus olan teşviklerin uygulandığı bölgeler itibariyle, teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımlar bütün olarak ele alındığında da bölgeler arasında belirgin ölçüde dengesizlik olduğu görülmektedir (Şekil 2).

Şekil 2: Yatırım Teşvik Sistemi dahilinde Yapılan Yatırımların Bölgeler itibariyle Oransal Dağılımı (2009-2018)

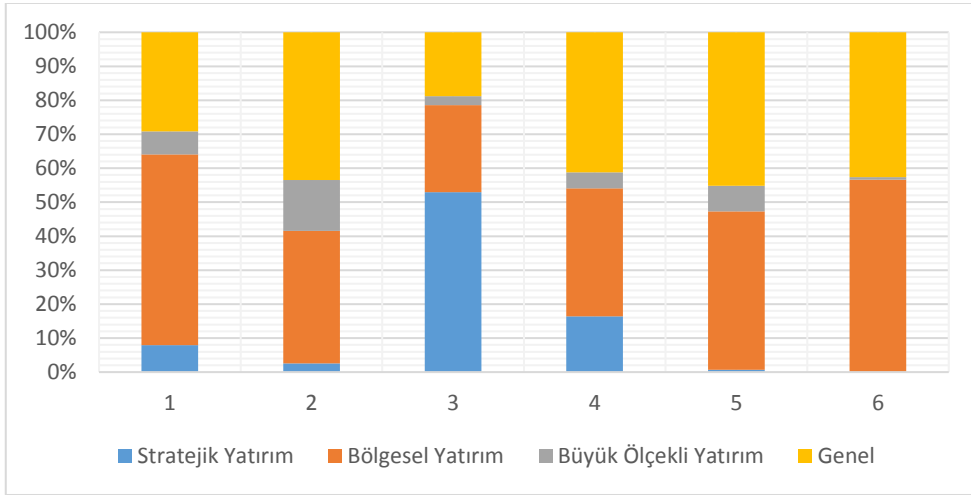

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yatırım Teşvik veri seti istatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

2009-2018 dönemi itibariyle teşvik sistemi kapsamında yapılan toplam yatırımların büyük kısmı (%81) ilk üç bölgede yer alırken, diğer üç bölgede sadece %19'luk kısmı yer almaktadır. Üstelik bu dağılım, bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi kötüleştikçe teşvik kapsamındaki yatırımdan aldıkları payın da düşmesi şeklindedir. Bu durum, Tablo 1 kapsamında değerlendirilen sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi kötü olan bölgelerde teşvik unsurları hem çeşitlilik olarak hem de gerekli asgari koşullar ve yararlanma süreleri itibariyle daha avantajlı olmasına rağmen gerçekleşmiştir.

Şekil 2 kapsamında değerlendirilen teşvik sistemindeki yatırımların miktarının bölgeler itibariyle gösterdiği farklılık, teşvik türleri de dikkate alındığında Şekil 1 kapsamında ele alınan farklılıkların bölgeler düzeyinde değerlendirilmesine imkan sunmaktadır. Bu doğrultuda Şekil 1 ve Şekil 2 kapsamındaki değerlendirmelerin karşılaştırmalı olarak incelenebilmesi amacıyla bölgeler bazındaki yatırımların teşvik türleri itibariyle dağılımı sunulmaktadır (Şekil 3).

Şekil 3: Bölgeler bazında Yatırım Teşvik Sistemi dahilinde Yapılan Yatırımların Teşvik Türleri itibariyle Oransal Dağılımı (2009-2018)

Kaynak: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yatırım Teşvik veri seti istatistikleri kullanılarak oluşturulmuştur.

Bölgeler bazında teşvik türlerinin oransal dağılımına bakıldığında bölgeler arası belirgin farklılığın bulunduğu görülmektedir. Bölgesel yatırımlara yönelik teşvikler (%25 ile %57 aralığında) ile genel teşvikler (%19 ile %45 aralığında) bütün bölgelerde ağırlıklı paya sahip olmakla birlikte, bu ağırlığın oranı arasındaki farklılık da belirgin düzeydedir. Büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvikler ile stratejik yatırımlara yönelik teşviklerin ağırlığı üçüncü bölge dışında bütün bölgelerde en düşük düzeydeki ağırlığa sahiptir. Genel olarak bölgeler arasında belirgin farklılıklar bulunmakla birlikte özellikle üçüncü bölge diğer bölgelerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Bu farklılık bir taraftan genel teşviklerin oranının en düşük (%19) diğer taraftan da stratejik yatırımlara yönelik teşvik oranının önemli ölçüdeki yüksekliğinden (%53) kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Şekil 1 kapsamında yapılan değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda, toplam teşvikler kapsamı içindeki payı düşük olan (%17) stratejik yatırımlara yönelik teşviklerin önemli bir kısmının üçüncü bölgede bulunduğu görülmektedir.

Bu çerçevede Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın uygulamadaki durumuna yönelik Şekil 1, Şekil 2 ve Şekil 3 kapsamında yapılan değerlendirmeler bütün olarak ele alındığında, kararın iki temel unsuru olan teşvik türleri ve bölgesel ayırım bazında ortaya çıkan dengesiz dağılımdan hareketle, kararın amacının uygulama aşamasında karşılığını bulamadığı söylenebilir. Bununla birlikte bu durum Şekil 3 aracılığıyla da sunulduğu gibi bölgeler itibariyle farklılık göstermekte olup, bu farklılığın düzeyi belirgin ölçüde farklılaşmaktadır. Buna bağlı olarak kararın amacının gerçekleşme düzeyi bağlamında bölgeler itibariyle bulunan farklılığın

düzeyinin ortaya koyulabilmesi amacıyla takip eden bölümde ampirik bir değerlendirme sunulmaktadır.

3. Ampirik Değerlendirme

Bu bölümde, Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın amaç spesifik yapısının, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre bölgeler itibariyle gerçekleşme düzeyinin ortaya koyulabilmesi amacıyla ampirik bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak teşvik türleri kategorize edilmekte, sonrasında ise inceleme dönemi belirlenmektedir. Buna göre stratejik yatırımlar, bölgesel teşvikler ve büyük ölçekli yatırımlar kararın amaç spesifik yapısı kapsamında yer alırken; genel teşvikler bu kapsam dahilinde yer almamaktadır. İnceleme dönemi ise kararın ilk yürürlük tarihi olan 2009 yılından büyük ölçekli yatırımların karar kapsamında çıkarıldığı 2019 yılına kadar olan süreyi, yani 2009-2018 dönemini kapsamaktadır.

Bu doğrultuda öncelikle araştırmanın kapsamı ve bu kapsam dahilinde uygulanan yöntem hakkında bilgi verilmekte, sonrasında ise elde edilen bulgular ortaya konularak bir değerlendirme yapılmaktadır.

3.1. Araştırmanın Kapsamı

Araştırma kapsamı, Türkiye'deki sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre altı bölgenin 2009-2018 dönemi için teşvik türleri itibariyle Yatırım Teşvik Sistemi kapsamında yapılan yatırım tutarına ilişkin verilerden oluşturmaktadır. Bu kapsamda araştırmanın amacına uygun bir değerlendirme yapabilmek için Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 2021 yılı Teşvik veri seti istatistiklerinden yararlanılmıştır.

3.2. Araştırma Yöntemi

Karmaşık Nisbi Değerlendirme yöntemi yani COPRAS (Complex Proportional Assessment) 1996 yılında geliştirilen çok kriterli karar verme yöntemidir (Zavadskas ve Kaklauskas, 1996). Yöntem, kriter değerlerinin hem maksimize hem de minimize edilmesi esasına dayanan çok kriterli değerlendirmeye imkan tanımaktadır. Karmaşık süreçlerin değerlendirilmesine imkan tanınması nedeniyle yaygın olarak kullanılması tercih edilen yöntemde, maksimize ve minimize edilen kriterlerin değerlendirme sonuçları üzerindeki etkisi de ayrı ayrı görülebilmektedir. Bu açıdan benzer nitelikteki diğer çok kriterli karar verme yöntemlerinden ayrılmaktadır (Podvezko, 2011:138).

COPRAS yönteminin uygulanmasında 7 aşamalı bir süreç bulunmaktadır. Birinci aşamada x_{ij} değerlerinden oluşan karar matrisi oluşturulmaktadır.

Yöntemin ikinci aşamasında eşitlik 1 aracılığıyla karar matrisi, normalize matrise dönüştürülmektedir.

$$x_{ij}^* = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad \forall ij = 1, 2, \dots, n \quad (1)$$

Yöntemin üçüncü aşamasında normalize edilmiş karar matrisinin elemanları kriterlere verilen önem doğrultusunda ağırlıklandırılarak, ağırlıklandırılmış matris oluşturulmaktadır. Burada ağırlıkların belirlenmesinde karar vericinin sübjektif görüşleri yer almaktadır.

$$d_{ij} = w_j * x_{ij}^* \quad i=1, \dots, n; j=1, \dots, k \quad (2)$$

Dördüncü aşamada maksimize ve minimize kriterler için ağırlıklandırılmış matristeki değerler eşitlik 3 ve eşitlik 4 ile tanımlandığı şekliyle toplanmaktadır.

$$S_{i+} = \sum_{j=1}^k d_{ij} \quad j=1, 2, \dots, k \quad (\text{maksimize kriterler}) \quad (3)$$

$$S_{i-} = \sum_{j=k+1}^n d_{ij} \quad j=k+1, k+2, \dots, n \quad (\text{minimize kriterler}) \quad (4)$$

Beşinci aşamada her alternatif için göreceli önem değeri eşitlik 5 kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$Q_i = S_{i+} + \frac{\sum_{i=1}^m S_{i-}}{S_{i-} \sum_{i=1}^m \frac{1}{S_{i-}}} \quad i=1, \dots, n \quad (5)$$

Altıncı aşamada en yüksek göreceli önem değeri eşitlik 6 kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$Q_{max} = \text{en büyük } \{Q_i\} \quad \forall i = 1, 2, \dots, m \quad (6)$$

Yedinci aşamada ise performans indeksi eşitlik 7 kullanılarak hesaplanmaktadır.

$$P_i = \frac{Q_i}{Q_{max}} * 100 \quad (7)$$

3.3. Analiz Bulguları

COPRAS yönteminin ilk aşaması olan karar matrisi Tablo 2’de yer aldığı şekliyle elde edilmiştir.

Tablo 2: Karar Matrisi

Karar Alternatifleri	KRİTERLER			
	Stratejik	Bölgesel	Büyük Ölçekli	Genel
Birinci Bölge	0,07957247	0,561474732	0,067059428	0,29189336
İkinci Bölge	0,02530263	0,390424496	0,149228894	0,43504397
Üçüncü Bölge	0,52993906	0,256097942	0,025740909	0,18822208
Dördüncü Bölge	0,1642882	0,376582266	0,047417851	0,41171167
Beşinci Bölge	0,00711732	0,465990229	0,074960407	0,45193204
Altıncı Bölge	0	0,566501815	0,007075783	0,42642240

Yönteminin ilk aşaması olan karar matrisi oluşturulmasını takiben uygulanan birinci eşitlik ile normalize matris Tablo 3’de yer aldığı şekliyle elde edilmiştir.

Tablo 3: Normalize Karar Matrisi

Karar Alternatifleri	KRİTERLER			
	Stratejik	Bölgesel	Büyük Ölçekli	Genel
Birinci Bölge	0,09869825	0,21454314	0,180518029	0,13236440
İkinci Bölge	0,03138429	0,149183734	0,401710938	0,19727867
Üçüncü Bölge	0,65731347	0,097856686	0,069292243	0,08535276
Dördüncü Bölge	0,20377598	0,143894528	0,127644646	0,18669821
Beşinci Bölge	0,00882802	0,178057891	0,201786763	0,20493687
Altıncı Bölge	0	0,216464021	0,019047381	0,19336906

Normalize matrisin oluşturulması ile yöntemin üçüncü aşaması olan kriterlerin ağırlıklandırılması yapılmıştır. COPRAS yönteminde kriterlerin ağırlıklandırılması sübjektif olarak belirlenmektedir. Buna bağlı olarak normalize matriste yer alan kriterlerin her birinin eşit ağırlıkta olduğu varsayılmış ve eşitlik ikinin uygulanmasıyla yöntemin üçüncü aşaması olan Tablo 4’de yer alan ağırlıklandırılmış matris elde edilmiştir.

Tablo 4: Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi

Karar Alternatifleri	KRİTERLER			
	Stratejik	Bölgesel	Büyük Ölçekli	Genel
Birinci Bölge	0,02467456	0,053635785	0,045129507	0,03309110
İkinci Bölge	0,00784607	0,037295934	0,100427735	0,04931966
Üçüncü Bölge	0,16432837	0,024464171	0,017323061	0,02133819
Dördüncü Bölge	0,05094399	0,035973632	0,031911161	0,04667455
Beşinci Bölge	0,002207	0,044514473	0,050446691	0,05123422
Altıncı Bölge	0	0,054116005	0,004761845	0,04834226

Ağırlıklandırılmış normalize matrisin oluşturulmasıyla yöntemin dördüncü aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada ilk olarak kriterlerin maksimum mu yoksa minimum mu yönlü oldukları belirlenmiştir. Buna göre genel teşvikler minimum yönlü; stratejik yatırımlar, bölgesel yatırımlar ve büyük ölçekli yatırımlar maksimum yönlü kriterler olarak belirlenmiştir. Sonrasında ise maksimize ve minimize kriterlerin toplamı, eşitlik 3 ve eşitlik 4’ün uygulanmasıyla hesaplanmış ve Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5: Maksimize ve Minimize Kriterler Toplamı

Karar Alternatifleri	S_{i+}	S_{i-}
Birinci Bölge	0,12343985	0,033091101
İkinci Bölge	0,14556974	0,049319669
Üçüncü Bölge	0,2061156	0,02133819
Dördüncü Bölge	0,11882879	0,046674554
Beşinci Bölge	0,09716817	0,05123422
Altıncı Bölge	0,05887785	0,048342266

Yöntemin beşinci aşamasında eşitlik 5 kullanılarak hesaplanan göreceli önem değeri ve yöntemin yedinci aşamasında eşitlik 7 kullanılarak hesaplanan performans indeksi Tablo 6'da sunulmaktadır.

Tablo 6: Alternatifler için Göreceli Önem Değeri ve Performans İndeksi

Karar Alternatifleri	Q_i	P_i	Sıralama
Birinci Bölge	0,170958	61,09868	3
İkinci Bölge	0,177452	63,41957	2
Üçüncü Bölge	0,279807	100	1
Dördüncü Bölge	0,152518	54,50838	4
Beşinci Bölge	0,127859	45,69557	5
Altıncı Bölge	0,091405	32,66719	6

Performans indeksi 100 olan alternatif en iyi alternatiftir. Sıralama, performans indeks değerlerinin büyükten küçüğe sıralanmasıyla elde edilmiştir. Buna göre, en iyi alternatif %100 performans indeks değerine sahip olan üçüncü bölge, en kötü alternatif ise %32,67 performans indeks değeri ile altıncı bölgedir.

Tablo kapsamında sunulan göreceli önem değerleri ve performans indeksleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde bölgeler arası farklılık düzeyinin de yüksek olduğu görülmektedir. Sıralamada ikinci ve birinci bölge, üçüncü bölgeye en yakın bölgeler olsa da bu bölgelerdeki değerler ile üçüncü bölgedeki değerler arasındaki farklılık önemli ölçüde yüksektir. Buna bağlı olarak spesifik amaçlı teşviklerin uygulamadaki karşılığının esas itibarıyla üçüncü bölgede ortaya çıktığı söylenebilir. Bu durum, Şekil 3 kapsamında değerlendirildiği gibi, üçüncü bölgede diğer bölgelere göre hem teşvik türleri içinde genel teşviklerin oranının belirgin ölçüdeki düşüklüğü, hem de stratejik yatırımların oranının belirgin ölçüde yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte birinci ve ikinci bölgelerin değerleri oldukça yakınken, diğer bölgelerin hem bu iki bölgeden hem de birbirlerinden farklılık düzeyi yüksektir. Bu durum bu bölgeler arasında, dördüncü bölgede stratejik yatırımlara yönelik teşviklerin, beşinci bölgede büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşviklerin görece olarak yüksekliğinden kaynaklanmaktadır. Nitekim altıncı bölgede stratejik

yatırımlara yönelik teşvik uygulamada bulunmazken, büyük ölçekli yatırımlara yönelik teşvikler de çok düşük düzeydedir. Buna bağlı olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi kötüleştikçe, kararın amaç spesifik yapısına uygun yatırım düzeyinin belirgin ölçüde düştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

4. Sonuç

Yatırım Teşvik Sistemi tarihsel süreçte farklı öncelikleri içeren amaçlar doğrultusunda, aktif maliye politikası aracı olarak kullanılmıştır. Planlı kalkınma dönemine geçiş ile sistematik hale gelen teşvik sistemi, özellikle 2000'li yıllardaki düzenlemeler ile de kalkınma planlarındaki hedef ve planlar doğrultusunda belirlenen öncelikler temelinde oluşturulan bir yasal zemine sahip olmuştur. Teşvik sistemi kapsamında farklı önceliklere ilişkin farklı düzenlemeler bulunmakla birlikte, 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile birlikte farklı önceliklerin içerildiği ve bu önceliklere uygun teşvik yapısını içeren bütüncül bir yapı oluşturulmuştur. Yasal bağlamda oluşturulan bu yapının uygulamadaki karşılığı ise tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Bu durum literatür kapsamında yapılan çalışmalar ile de desteklendiği gibi, bir taraftan 2009/15199 sayılı kararın öncelikler temelinde kategorize edilen teşviklerin farklı ölçeklerdeki mekânsal dağılımında ortaya çıkmaktadır.

2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar ile başlayan süreç kararın 2012/3305 sayılı karara dönüşümü ile Yatırım Teşvik Sisteminin öncelikler temelinde kurulan yapısı pekiştirilmiştir. Böylelikle sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre bölgelerin kademelendirilmesi ve farklı önceliklerin teşvik türler itibariyle kategorize edilmesi, Yatırım Teşvik Sisteminin yasal bağlamının iki temel unsuru haline gelmiştir. Bununla birlikte her iki unsur bağlamında uygulamadaki durum ayrı ayrı ele alındığında, literatür kapsamındaki çalışmalar ile de ortaya koyulduğu gibi, gerek mekânsal olarak gerekse teşvik türleri itibariyle yatırımlarının dağılımın dengesiz olması nedeniyle, yasal bağlamın uygulamada tam anlamıyla gerçekleşmediği görülmektedir.

Kararın önceliklendirme temelli yapısının gerek ilk halinin gerekse mevcut halinin uygulama aşamasında karşılığını bulamaması literatürde yer alan ampirik çalışmalar ile dönemseller karşılaştırmaya da imkan verecek şekilde karşılaştırmalı olarak ortaya koyulmaktadır. Bu çalışma kapsamında ise literatürdeki çalışmalardan farklı olarak yatırım teşvik sistemi kapsamındaki yatırımların dağılımı, teşvik türleri itibariyle ve mekânsal bazda karşılaştırmalı olarak ele alınmaktadır. Böylelikle teşvik sistemi kapsamındaki yatırımların mekânsal dağılımına odaklanan literatüre söz konusu mekânsal dağılımın teşvik türleri itibariyle farklılaşma boyutu da eklenerek katkı sunulmaktadır. Bu doğrultuda çok kriterli karar verme yöntemi olan COPRAS kullanılarak teşvik türlerinin sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyine göre altı bölge itibariyle karşılaştırmalı önem düzeyleri incelenmiştir. Böylelikle Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın önceliklendirme temelli amaç spesifik yapısının bölgeler bazında gerçekleşme düzeyi ortaya koyulmuştur. Bu kapsamda kararın amacına uygun teşvik kullanımında üçüncü bölge il sırada yer alırken; sırasıyla ikinci,

birinci, dördüncü, beşinci ve altıncı bölgelerin bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sıralamaya göre sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi iyi olan bölgelerde kararın gerçekleşme düzeyinin diğer bölgelere göre yüksek olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bölgelerin göreceli önem değerleri ve performans indeks değerleri arasında bulunan belirgin farklılığın gösterdiği gibi, kararın amacına uygun teşvik kullanım düzeyi bölgeler arasında önemli ölçüde farklılaşmaktadır.

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununun amaç maddesi gereğince kamu kaynak kullanım sürecinin etkinlik, etkililik, verimlilik esaslarına uygun şekilde yürütülmesi gereklidir. Kamu kaynak kullanım şekillerden olan teşviklerin kullanımında da kalkınma planlarındaki plan ve hedefler göz önünde bulundurularak kararın amacına uygun süreç yönetiminin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararın uygulamada karşılığını bulabilmesi için yatırım teşvik sürecine yönelik iki temel öneri sunulmaktadır. İlk olarak yıllar itibariyle yatırım teşvik sistemi kapsamında yapılan yatırımların artması teşvik sisteminin temel performans ölçütü olarak değerlendirilmemelidir. Zira kararın temel amacı teşvik sistemi kapsamındaki yatırımların artması değil; yatırımların önceliklendirilmiş amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilmesini sağlamaktır. İkinci olarak ise teşvik türleri itibariyle önceliklendirilmiş amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen yatırımların sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesine göre bölgeler arasında dengeli dağılımının sağlanmasına yönelik düzenleme yapılmalıdır. Bu kapsamda altıncı bölgeye sağlanan teşviklerin bir kısmı belirli süre ile sınırlı olmak üzere dördüncü ve beşinci bölgelere de sağlanarak bu bölgelerdeki teşvik türlerinin çeşitliliği artırabilir. Nitekim kararın amacı kapsamında farklı öncelikler de olsa bu önceliklerin birbiri ile çelişmeksizin, geçişlilik ilişkisi dahilinde uygulanması gereklidir. Buna göre kararın bölgesel dengesizliklerin giderilmesi şeklindeki amacının göz ardı edilmeksizin, dolayısıyla bölgeler arasındaki mevcut dengesizliğin derinleşmesine izin verilmeksizin, teşvik türlerinin dağılımında bölgesel dağılım da dikkate alınmalıdır.

Kaynaklar

Akan, Y., ve Arslan, İ. (2008). Türkiye’ de Sektörel Yatırım Teşvik Belgeleri ile İstihdam Analizi: Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama (1980-2006). *Çalışma ve Toplum*, 1:107-119.

Ay, H.M. (2005). Yatırım Teşviklerinin Sabit Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5 (2):176-184.

Çakmak, H. K., ve Erden, L. (2004). Yeni Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları ve Kamu Destekleme Politikaları: Türkiye’den Bölgesel Panel Veri Setiyle Ampirik Bir Analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 77-96.

Doğan, E. (2018). Bölgesel Nitelikli Yatırım Teşviklerine Yönelik Temel Mantık ve Mekansal Otokorelasyon Yöntemi ile Bir Değerlendirme. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 4(3):141-158.

Erden, L., ve Karaçay-Çakmak, H. (2005). Türkiye’de Yerel Kalkınma ve Devletin Rolü: Bir Yöresel Panel Veri Analizi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2): 13-32.

Ersan, Ö. Z., ve Buyrukoğlu, S. (2015). Osmanlı Döneminden Günümüze Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Politikaları ve Etkinliği. *Gümrük ve Ticaret Dergisi*, 6: 35-59.

Eser, E. (2011). Türkiye’de Uygulanan Yatırım Teşvik Sistemleri ve Mevcut Sistemin Yapısına Yönelik Öneriler, (Uzmanlık Tezi). T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı, İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara.

Podvezko, V. (2011). The Comparative Analysis of MCDA Methods SAW and COPRAS. *Engineering Economics*, 22(2): 134-146.

Tezel, M. (2014). Türkiye’de 1980-2010 Yılları Arasında Yatırımlara Sağlanan Teşviklerin İbbs Çerçevesinde Bölgesel ve Sektörel Dağılımı ve Bölgesel Gelişme Farkları ile İlişkisi, *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları* içinde (289-340.ss.). Mine Nur Bozdoğan, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara.

Üzümcü, A., Topal, S., ve Akça, M. (2018). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin 2010-2017 Döneminde Gelişimi: 26 Düzey 2 Bölgesi Üzerine Bir İnceleme. *IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress Proceeding Book* içinde (1103-1120.ss.).

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2019). İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması Sege-2017 <https://www.sanayi.gov.tr/merkez-birimi/b94224510b7b/sege/2017-il/erişim tarihi:30.04.2021>.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar. <https://www.sanayi.gov.tr/mevzuat/diger/mc0403018201/erişim tarihi:30.04.2021>.

Doğan, E. (2021). The Purpose-Specific Structure of Decree on State Aids for Investments: A Comparison of Regions Classified as Socioeconomic Development Level via COPRAS Method, BILTURK, The Journal of Economics and Related Studies, 3 (3), 133-149.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Yatırım Teşvik Uygulamaları. <https://www.sanayi.gov.tr/destek-ve-tesvikler/yatirim-tesvik-sistemleri/md0103011615/>erişim tarihi:30.04.2021.

Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (2021). Yatırım Teşvik Verisi (01.01.2001-31.03.2021). <https://sanayi.gov.tr/istatistikler/yatirim-istatistikleri/mi1304021615/>erişim tarihi:30.04.2021.

Yavan, N. (2012). Türkiye’de Yatırım Teşviklerinin Bölgesel Belirleyicileri: Mekânsal ve İstatistiksel Bir Analiz. *Cođrafi Bilimler Dergisi*. 10(1): 9-38.

Zavadskas, E. K., ve Kaklauskas, A. (1996). Multicriteria Evaluation of Building (pastatų sistemotechninis įvertinimas). *Vilnius: Technika*.